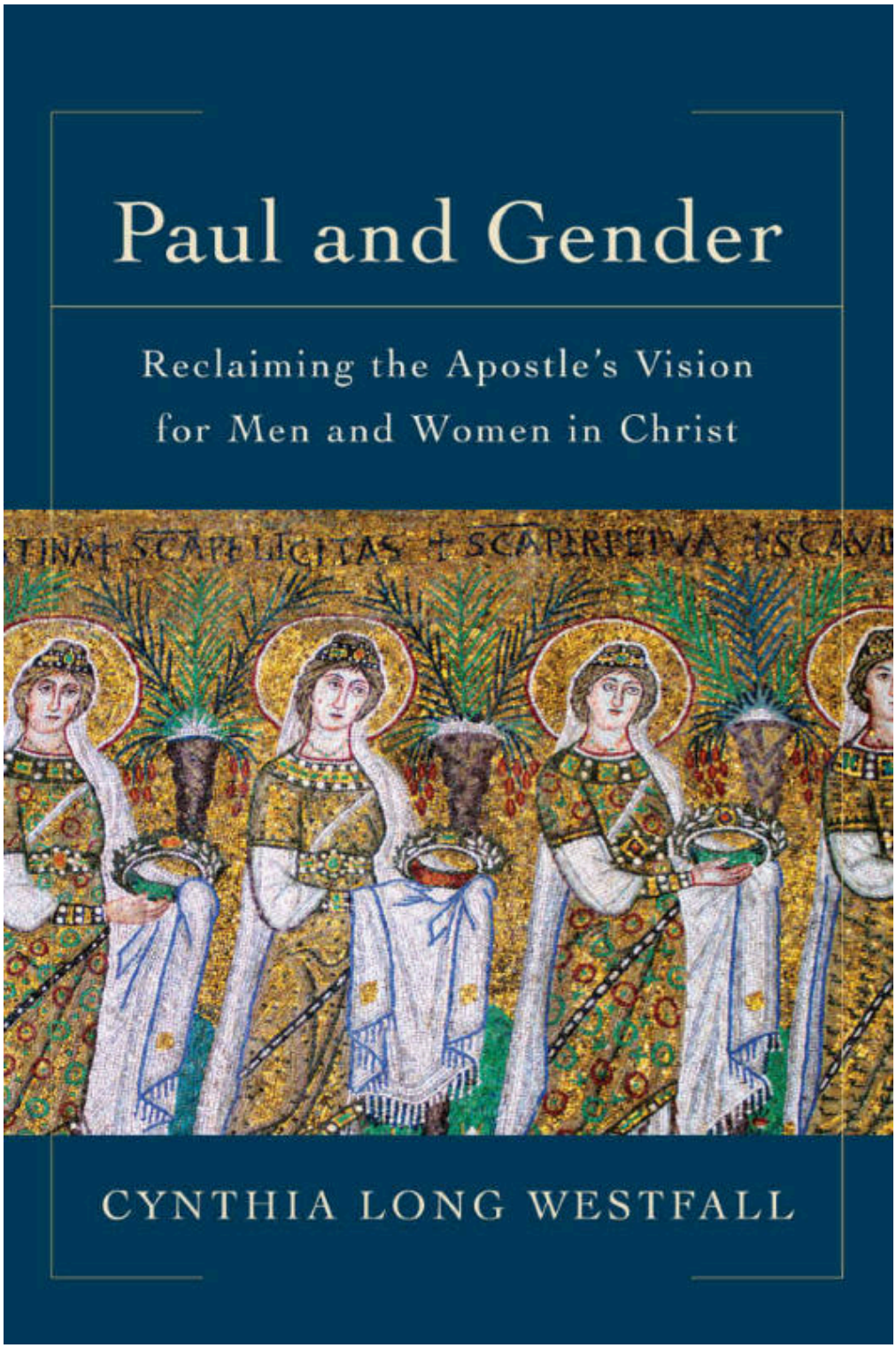
Tanítás, uralkodás és más kérdések az 1Tim 2,11–15-ben

Cynthia Long Westfall · németre fordította: Hans-Jörg Ronsdorf · 2021. február · átdolgozva: 2026. október

„Az asszony csendességben tanuljon, teljes alárendelődésben. A tanítást pedig nem engedem meg az asszonynak, sem azt, hogy a férfin uralkodjék, hanem legyen csendben; mert Ádám formáltatott meg először, azután Éva; és nem Ádám csalatott meg, hanem az asszony csalatott meg, és esett törvényszegésbe. De megmenekül a gyermekszülés kínjai között, ha megmaradnak a hitben, a szeretetben és a szentségben, mértékletességgel." (Elberfelder Übersetzung, Edition CSV Hückeswagen, német bibliafordítás)

Westfall, Cynthia Long. 2016

Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ.

Baker Publishing Group. Kindle-kiadás. ***A 9. fejezet fordítása (a 279. oldaltól), a számos lábjegyzet és forrásmegjelölés nélkül.***

Aki átfogóan akar foglalkozni Pállal és a nemek kérdésével, annak szembe kell néznie az 1Tim 2,11–15 szakasszal, és azzal is, hogyan kell olvasni ezt a szöveget a többi páli levél fényében és a levél összefüggésében. ***Történetileg az 1Tim 2,12 az az elsődleges szöveg, amelyet egészen napjainkig arra használtak, hogy a nőket kizárják bizonyos tevékenységekből és feladatokból a gyülekezeten belül, füg-***

getlenül a nő képzettségétől, képességeitől vagy lelki ajándékaitól. Ez a szöveg olyan szemüveget vagy exegetikai sémát hozott létre, amelyen keresztül minden más, nőkről szóló bibliai igehelyet értenek. A hagyományos írásmagyarázatban valóban úgy tűnik, hogy az ennek az igehelynek való engedelmesség az alárendelődéssel együtt jellemzi és határolja be a nő elhívásának egész területét. Ezért elengedhetetlen, hogy átfogóbb exegézist adjunk erről a szakaszról, és megvizsgáljuk az értelmezési lehetőségeket, valamint bizonyos írásmagyarázói döntések következményeit (implikációit). A végén bemutatom a szakasz egy következetes olvasatát. Ez az olvasat hű a szöveghez – Efézus kultúrájának teljes összefüggésében és az első Timóteus-levél összefüggésében, beleértve a levél kimondott célját és szándékát, valamint a Timóteushoz írt levelek vonatkozó adatait. És hű Pál gondolatmenetéhez is.

Az 1Tim 2,11–15 minden értelmezése egy értelmezési folyamaton át jut el a szövegre vonatkozó következtetésekhez. Több fontos exegetikai elágazás vagy fordulópont van, ahol az írásmagyarázók döntő választásokat tesznek, még mielőtt konkrétan az adott igehellyel foglalkoznának – olyan döntéseket, amelyek befolyásolják az eredményt. E döntések némelyike még viszonylag megvizsgálatlan előfeltevésnek is tűnik. Kiemelem ezeket a fordulópontokat, és megvitatom az exegetikai döntések következményeit. Miután a levél céljaként a hamis tanítás cáfolatát azonosítottam, ahogyan a bevezetés mondja az 1Tim 1,3–4-ben, összegyűjtöm a levélnek azokat az adatait, amelyek a nemekkel összefüggő hamis tanításokról és gyakorlatokról szólnak. A férfiak és a nők körében terjedő hamis tanításról szóló adatok adják meg azt az összefüggést vagy nézőpontot, amelyben a 2,8–10 férfiaknak és nőknek szóló utasításait olvasni kell – és ugyanígy az egy asszonynak szóló különleges utasítást és a hozzá tartozó tilalmakat. Ez lehetővé teszi a szakasz új olvasatát, amely megfelel az összefüggésnek, a szövegnek és a páli teológiának.

9.1 Messzemenő exegetikai döntések

Még mielőtt a szöveg elemzése megkezdődne, már több olyan exegetikai döntés született, amely közvetlenül kihat az értelmezésére.

Az első nézeteltérés arra a kérdésre vonatkozik, hogy a szöveg kötelező (tekintéllyel bíró) érvényű-e a gyülekezet és a keresztény élet számára.

A második nézeteltérés Pál szerzőségére vonatkozik.

A harmadik nézeteltérés arra a kérdésre vonatkozik, hogy a címzett egyetlen ember vagy egy csoport.

A negyedik nézeteltérés azt a szerepet érinti, amelyet az összefüggés játszik a szöveg szándékának meghatározásában.

Az ötödik nézeteltérés az 1Tim 2,1–15 színterének vagy forgatókönyvének azonosítását érinti.

Az egyes döntési pontokon hozott választás rendszerint meghatározza a többi választási lehetőséget is.

9.1.1 Az első Timóteus-levél mint tekintéllyel bíró Isten Igéje

Azt javaslom, hogy az egyik alapvető exegetikai döntés az, hogy a szöveget a gyülekezetben tekintéllyel bírónak tekintik-e. Ez jelenti a legnagyobb szakadékot az írásmagyarázók között, és világosan jelzi, ki hogyan közelít a szöveghez. Amint alább tárgyaljuk, a tudósok többsége tagadja, hogy a pásztori leveleket Pál írta. Következésképpen azok, akik tagadják a szerzőséget, a levelet vagy figyelmen kívül hagyhatják (ami gyakori), vagy – mint a feminista megközelítések – úgy ábrázolhatják a szerzőt, mint akit a nőkről alkotott kellemetlen és elfogadhatatlan első vagy második századi világnézet irányít. Egyesek a szöveget

más páli levelekkel szembeszökő ellentmondásban értelmezik, ahelyett hogy más páli szövegek összefüggésében magyaráznák. Vannak azonban olyanok is, akik a levelet tekintéllyel bírónak fogadják el – vagy azért, mert a kánon része, vagy azért, mert Pálénak tartják. Akik kétségbe vonják a páli szerzőséget, de a kánon tekintéllyel bíró részeként elfogadják, azok a könyvet tekintélyét illetően még mindig a kánon peremére szoríthatják. Akik a szöveget Pálénak fogadják el, inkább hajlanak arra, hogy alapos exegetikai munkába is belefogjanak. Érdekük, hogy más páli szakaszokkal összefüggésben értelmezzék, és felhasználják egy koherens (vagyis logikailag összefüggő, követhető) páli teológia felépítéséhez.

9.1.2 Az első Timóteus-levél mint páli levél

Az 1Tim 1,1 azt mondja, hogy a levelet „Pál, Krisztus Jézus apostola" írta, és ez páli levélként azonosítja. A tudósok többsége azonban úgy látja, hogy Pál halála után egy páli kör írta, az első század végén vagy a második század elején. Ennek megfelelően a páli teológia késői fejleménye vagy kibővítése, esetleg helyesbítése volna. Egy kisebbség úgy látja, hogy a történeti Pál írta élete során; ekkor a pásztori levelek többlet életrajzi anyagát Pál életébe illesztik be. A pásztori levelek kitágítják a keretet, és életrajzi adatokkal egészítik ki azt, ami az Apostolok cselekedeteiben és a többi páli levélben található. Akik ezt az álláspontot képviselik, a levelet is a nagyobb páli korpusz teológiájának összefüggésében akarják értelmezni. Míg a legtöbb laikus feltételezi, hogy a szöveget egyedül Pál írta, a tudósok körében általánosan elfogadott, hogy Pál egy amanuensist (írnokot), például Lukácsot vett igénybe a levél megírásához. Akik ragaszkodnak a páli szerzőséghez, abban egyetértenek, hogy az első Timóteus-levél az Apostolok cselekedeteiben feljegyzett események után keletkezett. Ez az Efézusban Pál által tárgyalt helyzetet és körülményeket Kr. u. 63–65 körülre tenné, legalább nyolc évvel Pál harmadik missziói útja alatti hosszabb efézusi tartózkodása után (ApCsel 19,10), és legalább tizennégy évvel azután, hogy Timóteus Kr. u. 49 körül, a második missziói út idején csatlakozott Pál missziói csapatához (ApCsel 16,1–3).

9.1.3 Az első Timóteus-levél mint személyes levél

A szöveg a levél címzettjét így nevezi meg: „Timóteusnak, a hitben való igaz gyermekemnek" (1,2), ***és formailag jelzi, hogy személyes levélről van szó. A tudósok többsége mégis úgy véli, hogy az első Timóteus-levél nyilvános levél, amelyet a gyülekezet egy nagyobb csoportjának vagy a keresztény gyülekezeteknek írtak.*** E tudósok közé tartoznak azok, akik tagadják Pál szerzőségét, és azok is, akik elfogadják Pál szerzőségét, de amellett érvelnek, hogy nyilvános levélről van szó – mégpedig pusztán azért, mert a záró mondatban a többes szám második személy áll: „Kegyelem veletek mindnyájatokkal" (6,21). A köszöntés (1,1), az egyes szám második személy következetes használata, valamint a Timóteusra vonatkozó közvetlen megszólítás egyes számú alanyesete vagy megszólító esete (1,18; 6,11.20) miatt a szöveg a személyes levél formai jegyeit mutatja. A végén álló, többes szám második személyű köszöntés nem utal nyilvános vagy közösségi levélre, ahogyan a papiruszokon fennmaradt személyes levelek bizonyítják; ***a személyes levelekben szokásosak az olyan zárások, amelyek áldás- és/vagy egészségkívánságokat tartalmaznak a címzett családja, gyülekezete vagy más csoportjai számára.*** A személyes levélként való megjelölés azonban nem jelenti, hogy magánjellegű, bizalmas levélről van szó (vagyis olyan levélről, amelyet kifejezetten nem mások olvasására szántak). Az ókorban magától értetődő volt, hogy a személyes levelek fontos híreket tartalmaztak, és tágabb körben is olvasták és továbbadták őket; mégis a szerző és a címzett kapcsolatát és ügyét tükrözték, nem a nyilvánosságét. A címzett képes volt értelmezni a levelet, és megmagyarázni a tágabb érdeklődő körnek. Az ókori levélelméletet tekintve, pusztán a nyelvtan alapján azt javaslom, hogy az első Timóteus-levelet nem fiktív (tehát nem más által és később írt) és nem nyilvános (nem „irodalmi") levélként soroljuk be. Ha nyilvános levélnek

minősítik, akkor a levélelmélet szerint fiktív (nem valódi) volna, mert személyes levélnek adja ki magát. Nyilvános csak akkor lehetne, ha szélesebb nyilvánosságnak írták volna, és sem Pál és Timóteus kapcsolatában nem gyökerezne, sem az efézusi helyzet vagy Timóteus szolgálatának problémái nem formálták volna. ***Ettől függetlenül a szerző jelzései arra utalnak, hogy személyes levélként kell olvasni.*** Pál szerzőségét azért vonják kétségbe, mert a pásztori levelek nyelve és stílusa szókincsben, mondattanban és retorikai stílusban eltér a páli levélkorpusz többi részétől. A korpusznyelvészet újabb vizsgálatai azonban kimutatták, hogy egy ember írásstílusa és témái jelentősen változnak, ha a műfaj megváltozik, vagy ha a regiszter jegyei módosulnak (címzett, helyzeti összefüggés, tartalom). Még szélsőségesebbek lehetnek az eltérések, ha a szerző körülményei és életkora változik, vagy ha a leveleket egy titkár/amanuensis társszerzőként írta, illetve teljesen ő írta meg, ahogyan sokan állítják a páli levelekről azok belső bizonyítékai alapján (Róm 16,22; 1Kor 1,1; vö. 16,21; 2Kor 1,1; Gal 1,1; vö. 6,11; Fil 1,1; Kol 1,1; vö. 4,18; 1Thessz 1,1; 2Thessz 1,1; vö. 3,17; Filem 19). Valójában az efézusi levél és a pásztori levelek az egyetlen páli levelek, amelyek nem neveznek meg kifejezetten társszerzőket vagy amanuensiseket, és jelentős eltérés mutatkozik azoknál a személyeknél, akiket a többi levél a levélírás folyamatának részeként említ. Egy bizalmas munkatársnak írt személyes levél, aki a szolgálat konkrét problémáival néz szembe, egészen más regiszterű (más nyelvi szintű), mint a páli korpusz vitathatatlan levelei, és ez megmagyarázhatja a nyelv változását. Ha azonban az első Timóteus-levelet nyilvános levélnek minősítik, amelyet nagyobb közönségnek szántak, akkor olyan regiszterbe sorolják, amely közelebb áll a páli korpusz többi részéhez, és kevésbé könnyen magyarázza meg a nyelvi és stílusbeli eltéréseket. Egy nyilvános vagy fiktív levél hajlamos arra, hogy annak a kultúrának az összefüggésében, amelyben írták, viszonylag könnyen önmagából érthető legyen, mert azért írták, hogy általánosabb közönség is megértse. ***Egy személyes levél olyan emberek között, akiknek hosszú távú kapcsolatuk volt, mint például Pál és Timóteus, nagyobb fokú bizalmasságról tanúskodik, és a közlés olyan információkon fog múlni, amelyeket a bizalmas ismerősök egymással megosztanak.***

9.1.4 A levél összefüggésének szerepe

Ha az első Timóteus-levelet kitalált (fiktív) és/vagy nyilvános levélnek tekintik, akkor az összefüggés szerepe jelentősen csökken. Vagyis ha nem olyan személyes levélről van szó, amelyet Pál írt az Efézusban tartózkodó Timóteusnak (szemben egy általános terjesztésre írt [irodalmi] levéllel vagy egy álnéven írt [fiktív] levéllel), akkor kevesebb ok volna olyan konkrét események és körülmények után kutatni, amelyek meghatározzák vagy megmagyarázzák a tartalmat. Ha abból indulunk ki, hogy a levelet Pál környezete írta, akkor az összefüggés fontos, de későbbi egyházi ügyekhez kapcsolódik, amelyek valószínűleg nem helyi ügyek, és az ekkléziológia későbbi teológiai fejleményeit tükrözi. Ha az első Timóteus-levelet Pál által írt nyilvános levélnek tekintjük, akkor feltételezhetjük, hogy Pál kiforrott teológiájának kifejezése – a gyülekezet egészére vonatkozó magatartási rend kifejtése. ***Alapvetően arról a kérdésről van szó, hogy ezt a levelet önmagából kiindulva kell-e olvasni – konkrét témák tárgyalásaként, amelyeknek az efézusi gyülekezetben bizonyos társadalmi hatásokat kellett kiváltaniuk –, vagy elsősorban teológiaként.*** Ha azonban feltételezzük, hogy az első Timóteus-levél valódi személyes levél (vagy egyesek szerint álszemélyes levél, amelyet egyértelműen Pál életének és személyes kapcsolatainak összefüggésében kell olvasni), akkor az összefüggés értelemszerűen nagy szerepet játszana helyes értelmezésében. Pál és Timóteus hosszú személyes kapcsolatának összefüggésébe kerülne, és az információáramlás ezt a kapcsolatot tükrözné. Pál a második missziói út során, 49-ben, Lisztrában járva ismerte meg Timóteust. Timóteus attól kezdve a missziói csapathoz tartozott, és talán tizennégy-tizenhat évig dolgozott együtt Pállal, mielőtt az első Timóteus-levél megszületett. ***Más szóval: Pál már alaposan felkészítette és tanította Timóteust, így az első Timóteus-levél utasítása azt alkalmazná a helyzetre,***

amit Pál tanított neki, és arra építene. A helyzet az első század közepének efézusi viszonyait is tükrözné, így a társadalomtörténeti keret lényeges szerepet játszhat a szöveg és a konkrét efézusi helyzet megértésében. Ami a közvetlen összefüggést illeti, Pál olyan problémákról beszél az efézusi gyülekezetben, amelyek ott-tartózkodása idején olyan súlyosak voltak, hogy megkérte Timóteust, maradjon ott, és igazítsa ki őket (1,3). A hamis tanítás kiigazítása határozná meg tehát a 2,1–15 utasításait.

9.1.5 A 2,1–15 összefüggése vagy forgatókönyve

A következő átfogó exegetikai döntés az az összefüggés vagy forgatókönyv, amelyet a 2,9–15 szakasz mögött feltételeznek. Talán ez a legfontosabb ezek közül a döntések közül. Gyakran azonban fel sem ismerik, hogy olyan döntésről van szó, amely teljes egészében következtetéseken alapul; egyszerűen előfeltételezik, és ritkán indokolják. ***A legtöbb tudós feltételezi, hogy a 2,11–15 a heti istentisztelet alatti gyülekezeti rendről vagy a gyülekezeti összejövetelen tanúsított magatartásról szól.*** I. Howard Marshall például ezt állapítja meg: „A téma az imádság a gyülekezeti összejövetelen." Ezután a fejezetet az imádság témájával összefüggésben írja le. Marshall szerint a szöveg először az imádság szükségességét hangsúlyozza egyetemes kiterjedésében, majd megnevezi az imádsággal kapcsolatos erkölcsi követelményeket a férfiakra, azután a nőkre vonatkozóan, és ez egy kitérőhöz vezet arról, hogy a nők ne tanítsanak, hanem csendben tanuljanak. ***Ezzel az olvasattal az első probléma az, hogy sem a 2,1-ben, sem a 2,8-ban nincs semmi utalás arra, hogy a megkívánt imádságot térben és időben a gyülekezeti összejövetelekre kellene korlátozni.*** Valójában Pál teológiájában, valamint a zsidóság és a görög–római világ imagyakorlatának összefüggéseiben is jelentős jelek szólnak e feltevés ellen. Pál tanítása máshol a szüntelen imádság és a mindenkori hálaadás szükségességét hangsúlyozza (Róm 1,9; Ef 1,16; 6,18; Fil 1,4; 4,6; Kol 1,9; 1Thessz 5,17–18; 2Thessz 1,3.11; Filem 4), és ez nem korlátozódik a gyülekezeti összejövetelek meghatározott időpontjaira. Az 1Tim 2,8-ban Pál kifejezetten arra utasítja a férfiakat, hogy ἐν παντὶ τόπῳ („minden helyen") imádkozzanak. Ez a megjelölés térbeli – szemben az ἐκκλησία („összejövetel, gyülekezet") főnévvel, amelyet Pál rendszerint az istentiszteleti összejövetelre használ, így a 3,5.15-ben és az 5,16-ban (a minden helyen vagy minden időben végzett imádságra vonatkozó további, nem korlátozott utalásokat lásd: Róm 1,9–10; Ef 6,18; 1Thessz 1,3; 2,13; 5,17; 2Tim 1,3). Ezenfelül a zsidó, a keresztény és a görög–római imagyakorlat sem korlátozódott szent helyekre (templomokra, szentélyekre, zsinagógákra) vagy istentiszteletekre. Az imádság egészen különböző helyeken folyt, például az utcán, a folyóparton, a tengerparton, hajón, betegágy mellett vagy börtönben (Mt 6,5; ApCsel 16,13; 20,36; 21,5; 27,35; 28,8; Jak 5,13–14; Kol 1,3.8). Bármikor sor kerülhetett rá a hónap/a hét/a nap folyamán, bármilyen helyen, templomokban, zsinagógákban és házakban is (ApCsel 2,42–47; 3,1). Történhetett csoportban, a családban vagy egyedül. ***Az 1Tim 2,1–8-ban semmi sincs, ami az összefüggést egy „nyilvános istentiszteletre" szűkítené – nem is beszélve arról, hogy az istentiszteletek a házak körében zajlottak, nem nyilvános helyen. Így tehát nem egyértelmű, hogy a fejezet többi része az istentiszteleti összejöveteleken vagy nyilvános keretek között tanúsítandó magatartásra ad utasításokat, és a szakasz további tartalma is aligha illik egy „nyilvános istentisztelet" összefüggésébe, különösen a gyermekszülésre való utalás.*** A második probléma az, hogy Pálnak a nők öltözködése és jó cselekedetei iránti gondját (2,9–10) a gyülekezeti összejövetelen mondott imádságra szűkítik. A nőknek szóló utasítások egyértelműen a férfiaknak szóló utasításokkal párhuzamosnak vannak szánva, egyrészt a „férfiak/asszonyok" megfelelés miatt, másrészt a ὡσαύτως („hasonlóképpen") határozószó miatt, amely a nőknek szóló utasításokat a férfiaknak szóló utasításokhoz kapcsolja (8. v.). A szerénység, a kérkedés kerülése és a jó cselekedetek gyakorlása iránti gond azonban nem látszik az istentiszteleti imádságra korlátozódni. Az 5,6 az efézusi özvegyek egyik problémájával hozza összefüggésbe: a fényűzésben és élvezetekben töltött élettel, a békés és csendes, istenfélelemben és szentségben élt élet helyett. Ez

valójában a nők viselkedése miatti általános aggodalmat tükrözi, amelyről a kultúrában gyakran esett szó: még törvényeket is hoztak ezekben a kérdésekben. Ha továbbá itt a nők istentiszteleti imádság alatti öltözködéséről volna szó, miért nem ismételte meg Pál azt az általános szokást, amely „Isten gyülekezeteiben" mindenütt érvényes volt, hogy a nők imádság közben fátylat viselnek (1Kor 11,16), ahelyett hogy a művészi hajfonást tiltotta volna (1Tim 2,9)? A harmadik probléma: a nőknek szóló utasítást néha egy második ügynek tekintik, amelyet Pál felvet, és amely elszakad az imádság cselekményétől, de mégis a nyilvános istentiszteletre korlátozódik. Jobban megérthető azonban a 2,1–3 összefüggésében; a feltűnő és szemérmetlen öltözködés és megjelenés egyenesen az imádság 2,2-ben megnevezett céljai ellen hat: „békés és csendes életet, teljes istenfélelemben és szentségben". A 2,10-ben Pálnak az a gondja, hogy azok a nők, akik az istenfélelmet vallják, úgy viselkedjenek, ahogyan az megfelel az imádság céljainak. Ez valóban párhuzamos a férfiaknak szóló utasításokkal. A harag és a viszálykodás szintén sérti az imádság 2,2-ben megnevezett célját: a békés és nyugodt életet. Az imádság tehát Pál ellenszere volna arra, hogy az efézusi férfiak és nők azok ellen a célok ellen dolgoznak, amelyek Istennek tetszenek: a békés és nyugodt élet, a szentség és az istenfélelem ellen. ***A gyülekezeti összejövetel mint az 1Tim 2,9–10 háttere esetében a negyedik probléma a „férfiak" és „asszonyok" többes számról az „asszony" (***γυνή***) egyes számra való váltás a 2,11-ben, valamint az, hogy Pál a 2,12-ben két olyan dolgot tilt meg, amelyet egy „asszony" egy „férfival" (***ἀνδρός***) tehetne.*** Az egyes számra való váltás az összefüggésben feltűnő, mert megtör egy mintát, és a „férfi" egyes számú használata nem illik egy olyan nyelvhez, amely egy gyülekezeti összejövetelt vagy más csoportot szólít meg. ***Pál beszélhetett volna egy asszonyról, aki férfiak egy csoportját tanítja, vagy asszonyokról, akik férfiak csoportjait tanítják, de nem szokás olyan asszonyról beszélni, aki egy összejövetelen „egy férfit" tanít. Az egyes szám használata sokkal inkább egy asszony és egy férfi közötti magánjellegű érintkezést jelez. A görög–római kultúrában egy asszony és egy férfi közötti magánjellegű érintkezésre leginkább családtagok között kerülhetett sor, és a szakaszban sok minden utal házi, családi összefüggésre.*** A legtöbb kommentátor úgy kezeli az egyes szám használatát, mintha ott sem volna, pedig világos nyelvtani választásról van szó, amelynek jelentése van, és ellentétben áll mind az összefüggés nyelvtanával, mind azzal a nyelvtannal, amellyel egy közösséget szólítanak meg. Az istentisztelet mint e szakasz hátterének ötödik problémája a szülés (τεκνογονία) említése, valamint egy asszony megmenekülése (σωθήσεται) iránti különleges gond (2,15), és ezek kérdéses jelentősége az istentiszteleti rend és a tilalmak szempontjából. Több értelmezési lehetőség (és más fordítás) van arra, hogy „mégis megmenekül a gyermekszülés által" (σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας), ***de egyiknek sincs értelme egy olyan eszmefuttatás konklúziójaként, amely a férfiak és nők istentiszteleten tanúsított magatartásáról szól.*** Ezért ha a 2,1–15 kereteként istentiszteletet választanak vagy feltételeznek, az inkább ellentmondásossághoz és összefüggéstelenséghez vezet, semmint hogy olyan összefüggést nyújtana, amely megmagyarázza a szöveg nehéz sajátosságait. A szöveg kezdete arra utal, hogy Pál levele a hamis tanításról szól; ha azonban itt az istentiszteleti magatartásról van szó, akkor ez kitérő, és Pál a 4–6. fejezetben tér vissza a hamis tanítás témájához. Egyes írásmagyarázók szükségtelenül és meggondolatlanul a 2,11–15-öt is további elkalandozásnak minősítik. Ennek a szakasznak mind a nyelvtana, mind a részletessége arra utal, hogy hangsúlyos pontról van szó, hiszen részletesebb, mint a férfiaknak és nőknek szóló utasítások. Ezenfelül közvetlenül szól a hamis tanítással és a nők gyülekezeti magatartásával kapcsolatos néhány problémáról, amelyekre a levél később kitér. A 2,1 logikai kapcsolóeleme, a παρακαλῶ οὖν πρῶτον („intelek azért mindenekelőtt"), a szakaszt az előzőekhez kapcsolja, ahelyett hogy törést és más ügyre való váltást hozna létre. Ez arra utal, hogy a 2,1–15 a levél témáját fejti tovább, vagyis a hamis tanítás kiigazítását (1,3).

9.1.6 Az „uralkodni” szó jelentése (αὐθεντέω / authenteo)

Az 1Tim 2,11–15 értelmezésének a nemek kérdése szempontjából egyik legproblematikusabb pontja az αὐθεντέω szó jelentése a 2,12-ben: „Nem engedem meg, hogy egy asszony tanítson, vagy αὐθεντεῖν egy férfit.” Ez a szó hapax legomenon (az Újszövetségben csak egyszer fordul elő), és az ige egyik legelső ismert előfordulása a görög nyelvben, bár a Thesaurus Linguae Graecae (TLG) adatbázis több mint háromszáz későbbi előfordulást tart nyilván. 1979-ben Catherine Kroeger cikket írt, amely kétségbe vonta az αὐθεντέω „tekintélye van” fordítását, és olyan vitát indított el az igéről, amely mind a mai napig tart. Annak kérdésénél, hogy mit jelent az ige, és hogyan kell fordítani vagy érteni, néhány kulcskérdésről van szó: Milyen kapcsolatban áll az ige a tekintély gyakorlásával? ***Lekicsinylő, semleges vagy pozitív az ige? Milyen kapcsolatban áll az ige a rokon szavaival? Az ezekre a kérdésekre adott válaszok (néhány kivétellel) két táborra oszlanak. Az egyik csoport az*** αὐθεντέω ***igét pozitív vagy semleges értelemben fordítja, mint „tekintélyt gyakorolni” vagy „tekintélye van valaki fölött”; a másik csoport negatív vagy becsmérlő értelemben fordítja, mint „visszaélni”, „dominálni”, „kontrollálni” vagy „erőszakot alkalmazni”.***

Sokan, akik ezen a vitán kívül állnak, abból indulnak ki, hogy az αὐθεντέω ***a „lelkipásztornak lenni” szakkifejezése, mivel ez az elsődleges indoklása annak, hogy a nőket kizárják a lelkipásztori tisztségből és a férfiakkal szembeni más vezetői feladatokból. Az ige TLG-adatbázisban található több mint háromszáz előfordulása közül azonban senki sem azonosított egyetlen olyan esetet sem, amelyben az ige egy lelkipásztor vagy gyülekezeti munkatárs által egy egyénnek vagy csoportnak nyújtott bármilyen jóindulatú lelkigondozói gondoskodásra vonatkozna.*** Abban a nyolcvankét előfordulásban, amelyet H. Scott Baldwin annak az álláspontnak az alátámasztására használt, hogy a szó jelentése „tekintélye van”, nincs egyetlen olyan példa sem, amelyben egy férfi ezt teszi egy másik személlyel vagy emberek egy csoportjával szolgálati vagy gyülekezetvezetési összefüggésben, és amelyben az adott cselekvés pozitív megítélést kapott volna. Ha az igének személyi tárgya, illetve a cselekvésnek elszenvedője van, akkor felismerhető minta mutatkozik abban, milyen cselekvés éri az elszenvedőket (ha az elszenvedőt vagy a célpontot az összefüggés meghatározza). A görög szókincsben az αὐθεντέω ige cselekvések egész sorára vonatkozik, amelyek nem korlátozódnak a gyilkosságra vagy az erőszakra. ***Azokat az embereket azonban, akik e cselekvések célpontjai, kár éri, akaratuk ellenére kényszerítik őket, vagy legalábbis saját érdeküket félresöprik, mert a cselekvések azt foglalják magukban, hogy az alany a maga akaratát ráerőlteti az elszenvedőre annak akarata ellenére – a meggyalázástól egészen a halálos erőszakig.*** Az αὐθεντέω használatának (itt „alkalmazott erőszaknak” fordítva) érdekes példája Bassianosz panaszában található a khalkédóni zsinaton (Kr. u. 451), ahol azt állítja, hogy szabálytalan eljárással tették püspökké:

Erőszakkal neveztek ki püspökké! Az egyházi törvények itt egyértelműen mérvadók. Az atyák azt mondanák: „Ha van előnyben részesítendő eljárás, akkor az abban áll, hogy választást tartanak a tisztségre, és nem mondanak le.” … Nyomatékosan kérem Önöket, hallgassanak meg! Amikor ez a kíméletlen tett megtörtént, erőszakkal betörtek a szobámba, és megragadtak. És akkor a papi tisztségre törekedtünk. Ők azonban erőszakot alkalmaztak.

Egy embert akarata ellenére, romboló módon kényszeríteni az igazságos ítéletben az isteni szuverenitásnak jár (Sodoma és Gomora és az igazságtalanok), és úgy vélték, hogy ez illő az abszolút tekintélyek és a végrehajtó kormányzati tisztviselők számára (például egy hóhérnak); ha azonban jogos felhatalmazás nélkül történik, szinte mindig helytelen. ***Ezenfelül az, hogy a nőknek megtiltják az ilyen cselekvést, nem jelenti annak jóváhagyását, hogy a férfiak így cselekedjenek, ahogyan gyakran feltételezik.*** Va-

lójában az 1Tim 2,12 legközelebbi párhuzama Aranyszájú János kolosséi levélről szóló homíliáiban található, ahol megparancsolja a férjeknek, hogy ne αὐθεντεῖν feleségüket. Aranyszájú János azt mondja, hogy a férj szerepe a szeretet, a feleség szerepe pedig az engedelmesség. Majd így szól: „Ne αὐθεντεῖν tehát azért, mert feleséged alá van rendelve neked" (μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ὑποτέτακται ἡ γυνή, αὐθέντει). Ebben a szakaszban Aranyszájú János az ideális férjet egy szerető ἄρχων-hoz („vezetőhöz/uralkodóhoz") hasonlítja, és az itt szem előtt tartott cselekvés nem lehet a férj jogi/kulturális házi uralmának szerető gyakorlása, hanem éppen túllépi a szerető házi tekintélyt; ma valószínűleg a „házasságon belüli erőszak" kifejezést használnánk, ami azonban ebben a patriarchális kultúrában teljesen beleférne a római paterfamilias jogainak keretébe. Figyelje meg: Aranyszájú János ugyan az ἄρχων szót használja a férj szerepének leírására, Pál azonban soha. ***Pál sokkal inkább az*** αὐθεντέω ***szót használja arra, hogy bírálja a feleségek férjükkel szembeni viselkedését egy olyan szerepcsere esetén, amelyben az asszony a paterfamiliaséhoz hasonló tekintélyt vesz magának, és visszaélő vagy kontrolláló módon viselkedik. Embereket akaratuk ellenére kényszeríteni, vagy figyelmen kívül hagyni saját érdeküket, több görög–római és bibliai tekintélygyakorlási mintának is megfelel. Megfelel a tekintély pogány mintáinak (különösen a császárénak), amelyeket Jézus a Mt 20,25-ben ír le: „A pogányok fejedelmei [***οἱ ἄρχοντες***] uralkodnak rajtuk, és nagyjaik zsarnokoskodnak felettük".*** Az abszolút tekintély ilyen gyakorlása összhangban van az élet és halál fölötti joggal, amellyel a római paterfamilias rendelkezett felesége és gyermekei fölött, valamint a férj jogaival a hellenisztikus kultúrában. Megfelel az isteni szuverenitás, Krisztus uralma és bírói szerepe bibliai tekintélyének is. Az igét a pápa tekintélyére is használták Gergely pápa uralkodása idején. Nem egyeztethető össze azonban a férj egyetlen bibliai jogával sem, és ugyanígy azzal a tekintéllyel sem, amelyet a keresztény vezetők a páli teológia szerint a gyülekezet tagjai fölött gyakorolnak. Ellentmond Pál vezetési mintájának éppúgy, mint Jézusének. ***Rendkívül félrevezető, ha ezt az igét csupán úgy értjük, hogy „tekintélye van", majd úgy értelmezzük, mintha szolgáló vezetést vagy lelkigondozást írna le.***

Mivel ez az ige és az 1Tim 2,12 azok az elsődleges források, amelyeket arra használnak, hogy a nőket a gyülekezeti vezetés különböző formáiból kizárják, ennek a tilalomnak a megértése döntő módon azon múlik, milyen jelentést választunk az αὐθεντέω szó számára. Az egyház feladata kellene, hogy legyen, hogy szilárd lexikográfiára és nyelvészeti módszertanra építve kidolgozza ennek a szónak a megértését, hogy ebben a vitában óvatosan járhasson el. Ma olyan bizonyítékok bősége áll rendelkezésre, amelyek nem voltak meg a 19. századi szótárakban, amelyekre fogalommagyarázatainkban támaszkodni szoktunk; ma rendelkezésünkre állnak azok az adatbázisok, keresőmotorok és nyelvészeti elméletek, amelyekkel továbbjuthatunk. Az egyház elérte a felelősségre vonhatóság korát; itt az ideje, hogy vállalja a felelősséget (vagy a vétket) azért, hogy a nőket az αὐθεντέω ***szó alapján kizárta az egyházi vezető tisztségekből.***

9.1.7 Az 1Móz 2–3 narratív[1] összefoglalásának jelentősége

Döntő exegetikai kérdés, hogyan kell érteni az 1Móz 2–3 elbeszélő összefoglalását az 1Tim 2,13–14-ben, amely megindokolja az asszonynak szóló parancsot, hogy tanuljon (2,11), és a tilalmat, hogy tanítson (2,12). Hogy itt indoklás következik, azt a 13. vers γάρ („mert") kötőszava jelzi; a tilalom és az ószövetségi elbeszélés közötti logikai kapcsolatot azonban ki kell következtetni. Az a vita, hogy az Újszövetség hogyan használja az Ószövetséget, az utóbbi időben fellendült, és segítenie kellene annak megértésében, milyen módokon működhet egy motívum, egy utalás vagy egy idézet a páli korpuszban vagy általában az Újszövetségben. ***Egyre szélesebb az egyetértés abban, hogy az újszövetségi szerzők sokféle és néha kreatív módon használják az Ószövetséget, anélkül hogy az igehelyet szükségképpen az***

összefüggésében magyaráznák, vagy megőriznék szerzőjének eredeti szándékát. Mivel azonban itt elbeszélő összefoglalásról van szó, nyugodtan feltételezhetjük, hogy rövid, rejtélyes összefoglalásának értelmezéséhez Mózes első könyvének elbeszélését kell segítségül hívni.

Egyesek meg vannak győződve arról, hogy az 1Tim 2,12 „tilalma, hogy a nők tanítsanak és tekintélyt gyakoroljanak a férfiak fölött", pusztán az elbeszélés alapján normatív az egyház számára. Thomas Schreiner például azt állítja: „Az 1Tim 2,13-ra való hivatkozás azt mutatja, hogy Pál tilalmát egy transzcendens normában horgonyozza le." Pál teremtésleírása azonban nem transzcendens norma, hanem az elbeszélés rövidített összefoglalása: „Először Ádám formáltatott meg, azután Éva." Schreiner következtetését, hogy az elbeszélés „Ádám elsőbbségét" jelzi, egyesek talán normának tekintették, de az időbeli sorrend más eseteiben a korábbiság Pál számára nem volt norma, és ezt a következtetést nem a Teremtés könyvének beszámolójából vonta le. Az olvasóra van bízva, hogy levonja a következtetést (ahogyan ez az elbeszélések értelmezésénél jellemző), és a címzett feltehetően tudta, mi köze ennek az elbeszélésnek a szóban forgó problémához. Ezenfelül az a feltevés, hogy Pál csak azért hivatkozik ***transzcendens normákra*** (időtől független érvényű rendekre), hogy normatív alkalmazásokat indokoljon, egyszerűen nem illik ahhoz, ahogyan az Ószövetséget és más forrásokat használja. ***Pál a különösből általánosít, és az általánosat alkalmazza az egyedi esetre. Egy egyedi esetet általánosított, amikor az 5Móz 25,4 parancsát, hogy a nyomtató ökörnek ne kössük be a száját, a presbiterek bérére alkalmazta (1Tim 5,18; vö. 1Kor 9,7–9). Másrészt a teremtéstörténet „transzcendens normáit" használta annak a kulturális gyakorlatnak az alátámasztására, hogy a nők a gyülekezetben prófétálás és imádkozás közben fátylat viseljenek (1Kor 11,3–16).*** A korinthusi gyülekezet néhány tagját arra bátorította, hogy ítéletet hozzanak egy bizonyos jelentéktelen jogi ügyben, mert a jövőben „az Úr népe ítéli meg a világot" (1Kor 6,1–3). ***Különös azt állítani, hogy Pál vagy bárki más ne támaszthatna alá alkalmi vagy kultúrához kötött alkalmazásokat a teremtéstörténet vagy az Ószövetség más igehelyeinek tartalmával,*** és ellentétes a hermeneutika és a homiletika mai gyakorlatával is, amellyel megszokásból a Szentírás időtlen elveinek ide vágó és időszerű alkalmazásait keressük.

Ahogyan Pál a teremtéstörténet néhány részét összefoglalja annak a parancsnak az alátámasztására, hogy „egy asszony" tanuljon, és annak a parancsnak az alátámasztására, hogyan viselkedjék egy asszony egy férfival szemben, azt nem kell úgy érteni, mint normatív tilalmat, amely megtiltaná a nőknek, hogy a gyülekezeti összejövetelen tanítsanak vagy vezessenek (1Tim 2,11–14). Pál ehelyett közvetlenül foglalkozhatott az efézusi nők körében terjedő hamis tanítás problémáival. Kiigazíthatott egy ártalmas, a nép körében elterjedt mítoszt azzal, hogy szembeállította vele a helyes elbeszélést; tartalmazhatott tipológiát; és/vagy lehetett helyreigazító tanítás vagy magyarázat a feleségek és a férjek számára. ***Ha a szöveget úgy olvassuk, ahogyan önmagát bemutatja, több pont is arra utal, hogy a teremtés összefoglalása azoknak a problémáknak a kiigazítását szolgálja, amelyekkel Timóteus szembesült.*** Először ott van a hamis tanítás összefüggése, amely az idősebb asszonyok által mesélt mítoszokról szólt (4,7; vö. 1,4). ***Lehetséges, hogy Pál itt röviden egy népszerű mítosz tartalmát igazítja ki.*** Másodszor Efézusban más, kifejezetten a nőkkel kapcsolatos problémák is voltak, amelyeket ki kellett igazítani. Ezek közé tartozik a helytelen viselkedés az öltözködésben és az életvitelben (2,9–10; 5,6.15), a pletyka és a mendemonda, valamint a történetek vagy mítoszok terjesztése más asszonyok között (4,7; 5,13), továbbá hamis tanítások elfogadása, köztük a szexről, a házasságról és a gyermekekről szóló hamis tanításoké (4,3; vö. 5,14; 2Tim 3,6–7). Harmadszor a tilalmak új, nyomatékosan előadott információként hatnak, és nem ismételnek meg korábbi levelekből ismert parancsokat vagy tilalmakat. Az első Timóteus-levelet Pál életébe beillesztő, a szöveg adataira épülő legtöbb meggyőző rekonstrukció szerint Timóteus több mint egy évtizeden át Pál legközelebbi útitársa és Pál gyakorlatának és hagyománya-

inak megbízható tanítója volt. Függetlenül attól, hogy a levél fiktív, nyilvános vagy személyes, e tilalmak elhelyezése ebben a levélben rejtély mindazok számára, akik azt állítják, hogy e szakasz célja az, hogy Pál gyakorlatát adja vissza a pogánymisszió valamennyi gyülekezetében. Negyedszer: ***Mivel a szöveg arra utal, hogy személyes levélről van szó, ez a legkevésbé valószínű összefüggés arra, hogy olyan transzcendens kijelentéseket tegyen, amelyek hatályon kívül helyezik Pálnak a lelki ajándékokról és a vezetésről szóló tanításainak általános alkalmazását a páli korpusz többi részében.*** Egy olyan dokumentum, mint Pál rómaiakhoz írt levele, logikusabb hely lett volna arra, hogy világosan megtiltsa a nőknek a tanítói és a vezetői szolgálatot. A római levél korábbi dokumentum volt, és olyan gyülekezetnek íródott, amelyet nem Pál alapított, és amelyet még nem látogatott meg; a Róm 12,3–8-ban a tanításra és a szolgálatra összpontosít. ***Egy római asszony a Róm 12,7–8-at megbízatásként értené arra, hogy tanítson vagy vezessen, ha úgy hinné, hogy megvan rá az ajándéka, és a Róm 16 szerint a római gyülekezetben nők tűntek ki munkájukkal. Ha az 1Tim 2,11–12 utasításai a páli gyülekezetek lényeges gyakorlatát jelentették volna, akkor a Róm 12 lett volna az a hely, ahol az ilyen nemhez kötött feltételeket közölni kellett volna. Összefoglalva: nincs kényszerítő ok annak feltételezésére, hogy Pál ne használhatná a teremtéstörténet felidézését arra, hogy elszigetelt gyülekezeti problémákat kiigazítson vagy tanítson; hiszen a teremtéstörténetet egy kulturális gyakorlat tanítására is használja (1Kor 11,3–16), és más transzcendens normákat is célzottan alkalmaz.***

9.1.8 Összefoglalás

Az első Timóteus-levél jellegére és a páli szerzőségre vonatkozó exegetikai döntések közvetlen szerepet játszanak az 1Tim 2,11–15 értelmezésében. Akkor jutunk tovább, ha megbízunk a szövegben, és úgy olvassuk, ahogyan önmagát bemutatja. A szöveg azt jelzi, hogy személyes levélről van szó, amelyet Pál írt Timóteusnak. A levelet mint egészet és részeit olyan módon kell megérteni, elemezni és értelmezni, amely összhangban van a szöveg igényeivel, a papiruszok hasonló darabjaival, a levélelmélettel és a nyelvészeti elmélettel – amelyek mind arról tájékoztatnak bennünket, hogyan működik a nyelv egy olyan személyes levélben, amelyet két, egymást jól ismerő ember vált. Arra kell számítanunk, hogy a levél erősen helyzethez kötött, és az összefüggés fontos szerepet játszik benne. Igaz, hátrányban vagyunk, mert nem tudunk mindent, amit Pál és Timóteus közösen tudott; mégis a szöveg alapos tanulmányozásából sokat megtudhatunk az összefüggésről és más adatokról. ***Készen kell állnunk arra, hogy elvessük azokat a feltevéseket, értelmezéseket vagy forgatókönyveket, amelyek nem közvetlenül a szövegből vagy a páli gyakorlatból/teológiából származnak, különösen ha nem járulnak hozzá az összhanghoz vagy az összefüggéshez. Az 1Tim 2,1–15 esetében félre kell tennünk azt az elterjedt feltevést, hogy az imagyakorlat istentiszteletre vagy összejövetelre utal, és ezután az 1Tim 2,1–15-öt a levél kimondott céljának fényében kell olvasnunk.*** További döntő választás az αὐθεντέω vitatott jelentése, valamint az a mód, ahogyan a teremtésre és a bűnesetre tett utalások alátámasztják az asszonynak szóló parancsot, hogy tanuljon, és az asszony „egy férfival” szembeni viselkedésére vonatkozó tilalmat az 1Tim 2,11–12-ben. Olyan döntés, amelyen az írásmagyarázók kevésbé gondolkodnak el, a „megmenekül a gyermekszülés által” kijelentés logikai viszonya az összefüggéshez az 1Tim 2,15-ben; ezt azonban kapcsolatba kell hozni a többi döntéssel, hogy a szakasz összefüggésében következetes olvasatához jussunk.

A szerzőségről vallott nézetektől függetlenül a legtöbben úgy értelmezik a szöveget mint egészet és különösen az 1Tim 2,9–15-öt, mintha fiktív volna, és figyelmen kívül hagyják azoknak az adatoknak a jelentőségét, amelyek az összefüggést és a célt adják. Ha azonban a levél iránti érdeklődésünk inkább az üzenet jelentésére irányul, mint a valószínű történet rekonstruálására vagy saját teológiánk alátámasz-

tására és megerősítésére, akkor a szöveget úgy kell olvasni, ahogyan önmagát bemutatja, hogy felismerjük, milyen hatást vagy eredményt kellett elérnie megírásakor.

9.2 A levél célja

Ha az első Timóteus-levelet valódi levélként kezeljük, akkor a levél célját a levéltest elején fogjuk keresni. John White szerint „a levéltest kezdete az a pont, ahol rendszerint megadják a levél fő indítékait. […] A levél kezdete rakja le azt az alapot, amelyre a további tartalom építhető."

9.2.1 A levél megadott célja (1,3–20)

A levél kezdete az 1,3–20-ban található, ahol Pálnak Timóteushoz intézett korábbi megbízatását – hogy parancsolja meg bizonyos embereknek, hogy ne terjesszenek hamis (idegen) tanításokat – az 1,3–4 megismétli, és a fejezet további része kibővíti: „Ahogyan kértelek, amikor Macedóniába mentem, hogy maradj Efézusban, hogy megparancsold némelyeknek, hogy ne tanítsanak más tanításokat, és ne foglalkozzanak mesékkel és vég nélküli nemzetségtáblázatokkal, amelyek inkább vitás kérdéseket támasztanak, mint előmozdítanák Isten hitben való sáfárságát." Ezeket az utasításokat az 1,18 megerősíti, ahol Timóteus ezeknek az utasításoknak az alapján megbízást kap arra, hogy „jó harcot harcoljon".

9.2.2 Az efézusi tévtanítás jellege

Ha nyilvános levélről volna szó, a szerző valószínűleg a levél elejére tette volna a hamis tanítás és tanítóinak pontos leírását. A szerző azonban csupán figyelmeztet, és a már ismert és adott igazságra hivatkozik. Szerencsére van néhány utalás az efézusi hamis tanítások jellegére, ezek a 4–6. fejezetben találhatók, és össze lehet gyűjteni és rendezni őket, bár Pál inkább a tanítások hatásaira összpontosít, mint tartalmukra. Ha a hamis tanítások jellegének leírása a levél bevezetésében állna, ez világossá tenné a logikai összefüggést a levél célja és a levél további kibontakozása között. Ha azonban személyes levélről van szó, akkor Pálnak nem kellett közölnie Timóteussal azokat a részleteket, amelyek egy gyülekezeti vagy nyilvános levélben szükségesek volnának, mert Timóteus már ismerte a hamis tanítás tartalmát, a hamis tanítók személyét, valamint azokat a problémákat, amelyeket a tanítók és a terjedő tanítás tartalma okozott.

Bár egyesek a hamis tanításokat ***egyetlen*** eretnekségbe foglalják össze, úgy látszik, hogy az eretnekségnek legalább két különböző formája vagy változata ismerhető fel. ***Egyes problémák kifejezetten a férfiakra jellemzőként azonosíthatók, mások kifejezetten a nőkre jellemzőként.***

9.2.2.1 TÉVTANÍTÁSOK A FÉRFIAK KÖZÖTT

A férfiak közötti hamis tanításokat és gyakorlatokat láthatóan a Pállal szembeni ellenállás, a harag, a viszálykodás és a gyülekezet pénzszerzésre való kihasználása jellemzi, ahogyan az 1Tim 6,3–5 mondja:

„Ha valaki másként tanít, és nem csatlakozik a mi Urunk Jézus Krisztus egészséges beszédeihez és az istenfélelem szerint való tanításhoz, az felfuvalkodott, és semmit sem tud, hanem vitás kérdésekben és szóharcokban beteges, amelyekből irigység, viszálykodás, káromlások, gonosz gyanúsítások származnak, gondolkodásukban megromlott emberek állandó civakodásai, akik elvesztették az igazságot, és azt gondolják, hogy az istenfélelem nyerészkedés eszköze."

A férfiaknak az imádságra vonatkozó utasításai a 2,1–7 általános imádsági utasításaiba ágyazódnak. Az imádság célja az, hogy támogassa Pál misszióját a nem zsidók között. Marshall megjegyzi, hogy annak

hangsúlyozása, hogy Isten mindenkit meg akar menteni, „szinte vitázó jellegű – arra utal, hogy volt bizonyos ellenállás ezzel a gondolattal szemben". A Pál missziójával szembeni ellenállás nagy valószínűséggel a törvényről szóló zsidó tanítással függ össze, amelyet Pál az 1,7–11-ben röviden kiigazít. A 2,8 azután kifejezetten arra utasítja a férfiakat, hogy „szent kezeket emeljenek fel imádságban, harag és viszálykodás nélkül". Azoknak a fő ismertetőjegyei tehát, akik a 6,3–5 szerint másként tanítanak, szoros összefüggésben jelennek meg a férfiaknak szóló utasításokkal – kivéve a meggazdagodás iránti megszállottságot. Ugyanezeket a tulajdonságokat – az erőszakosságot, a veszekedő természetet és a pénz szeretetét – azonban a 3,3 kizárja a felügyelőkre vonatkozó követelményekből, és a pénzsóvárságról a férfi diakónusokra vonatkozó követelmények (3,8) között is szó esik.

9.2.2.2 TÉVTANÍTÁSOK A NŐK KÖZÖTT

A nők közötti tévtanításokhoz bizonyos problematikus gyakorlatok tartoznak, amelyek abból erednek, hogy hamis tanítók megtévesztik őket, továbbá mítoszok, családfák/nemzetségtáblázatok (γενεαλογίαι) és romboló beszédek terjesztése, amelyeket házról házra adnak tovább. Pálnak az utolsó idők hamis tanításaira vonatkozó figyelmeztetéseit a 4,1–5-ben az efézusi problémák szempontjából lényegesnek kell tekinteni, mert Timóteus utasítást kap arra, hogy ezekben a kérdésekben rendreutasítsa az embereket, és mert közvetlen összefüggésben állnak a nők, különösen az özvegyek közötti problémákkal:

[1Tim 4,1–5, a német Elberfelder-biblia alapján fordítva] A Lélek pedig kifejezetten mondja, hogy a későbbi időkben némelyek elszakadnak a hittől, mert megtévesztő lelkekre és ördögök tanításaira figyelnek, hazug beszédűek képmutatása által, akiknek a saját lelkiismeretük mintegy tüzes vassal ki van égetve, akik tiltják a házasságot, és azt parancsolják, hogy tartózkodjanak az olyan ételektől, amelyeket Isten azért teremtett, hogy hálaadással vegyék magukhoz azok, akik hisznek, és megismerik az igazságot. Mert Isten minden teremtménye jó, és semmi sem megvetendő, ha hálaadással veszik; mert megszentelődik Isten Igéje és imádság által.

A hamis tanítás kulcselemei, amelyek az efézusi összefüggésben újra meg újra felbukkannak: a nők szándékos megtévesztése, a megtévesztésben szerepet játszó démoni tevékenységre való utalás, valamint a házasság tilalma, amely magában foglalhatta a cölibátus előmozdítását a férjes asszonyok között. A 2Tim 3,6–7-ben, a tévtanítók olyannyira hasonló bírálatában, hogy feltételezhetjük, ugyanazokról a problémákról beszél, Pál arra a tényre összpontosít, hogy a házakban élő asszonyokat szemelik ki, és elcsábítják őket: „Mert ezek közül valók azok, akik besurrannak a házakba, és foglyul ejtik a bűnökkel megterhelt, sokféle kívánságtól hajtott asszonykákat, akik mindig tanulnak, de soha nem juthatnak el az igazság ismeretére." Ezenfelül Pál az 1Tim 5,13–15-ben a fiatalabb özvegyek leírásában néhányukat bírálja, mert „már elfordultak, hogy a Sátánt kövessék". ***A cölibátusról szóló tanítás befolyásolhatta a házasság intézményéről, valamint a gyermekvállalás értékéről és kockázatáról alkotott nézetüket. Összefügghetett néhány özvegy azon szándékával, hogy ne menjenek újra férjhez. A tévtanítók tanításai vonzerőt gyakorolhattak azokra az asszonyokra, akik a szülés óriási kockázataitól már amúgy is megrémülve úgy próbálták visszacsinálni a bűneset következményeit, hogy lemondtak a szexről, és így megtagadták a gyermekvállalást. Ez úgy történhetett, hogy elutasították a házasságot, vagy a házasságon belül cölibátusban éltek.***

A cölibátus előmozdítása könnyen elősegíthetett olyan „emancipációs törekvéseket", amelyek az öltözködésben és az életvitelben is kifejeződhettek. A többi problémától eltérően a szerénytelen öltözködés kérdése már a 2,9–10-ben szóba kerül. Pál szembeállítja a nők kívánatos, szerény és illő öltözködését a

kerülendő szerénytelen stílussal, amelyhez művészi hajfonatok, arany, gyöngyök és drága ruhák tartoztak. Az 5,6-ban Pál az efézusi özvegyek egyik problémájára mutat rá, amely ilyenfajta szerénytelen viselkedésként jellemezhető: „Az az özvegy pedig, aki fényűzésben [σπαταλῶσα ζῶσα] próbál élni, halott, noha még él." Ahogyan Philip Towner mondja, ez „világosan emlékeztet a 2,9-ben jellemzett asszonyokra". Így összegez: ***„A 9–10. v. egész parainézise (intő beszéde) tehát kihívást jelent jómódú keresztény feleségek egy csoportja számára, akiket erősen vonzott az új római nő feltörekvő irányzata, a maga külsőségekre helyezett hangsúlyával és a szerénység kulturális normáinak elutasításával."*** A nők ilyenfajta szerénytelen viselkedése nagy aggodalmat keltett a görög–római kultúrában, és a szerénytelen vagy feltűnő öltözködés tilalmát olykor törvény írta elő. Hasonló, görög–római értékeket tükröző bírálatokat látunk az 1Pt 3,1–7-ben is; ezért a szerénytelen öltözködés miatti aggodalom olyan problémát tükröz, amelynek nincs köze az imádság témájához. Az a tény, hogy az efézusi özvegyek esetleg megengedhették maguknak a fényűzés ilyen fitogtatását, függetlenségre, gazdagságra és rendelkezési jogra utalhat (nemcsak önmaguk, hanem esetleges gyermekeik fölött is), amelyről nem akartak lemondani. ***Bár a nőket nem a visszaélésszerű nyilvános tanítás miatt emeli ki, közvetve és közvetlenül is bírálja őket, mert befolyásos elbeszéléseket (mítoszokat és nemzetségtáblázatokat) ismételgetnek, és pletykát és rágalmat terjesztenek házról házra. Ez egy nagyon is valóságos társadalmi mintát tükröz a nők körében egy nagyrészt nemek szerint elkülönült kultúrában, amelyben a nők a nőkkel érintkeznek, tőlük tanulnak, és velük ápolnak társas kapcsolatot. A nők kapcsolati hálója volt az egyik elsődleges út, amelyen a hírek terjedtek, és a közösségen belüli kommunikáció zajlott. A mítoszok és nemzetségtáblázatok terjesztése „díszhelyet" kap azok között a problémák között, amelyeket Timóteusnak meg kell oldania: a levél kezdetén, az 1,4-ben, egy szintre kerül a hamis tanítással.*** Pál láthatóan attól tart, hogy Timóteust is befolyásolják ezek a történetek, mert a 4,7-ben felszólítja, hogy „tartsa távol magát az istentelen mítoszoktól, amelyeket az idősebb asszonyok [γραώδεις] hagyományoznak tovább". ***Történetileg az idősebb asszonyok gyakran a kultúra mesélői, és nemzedékről nemzedékre adják át a kultúrát mítoszok, mesék és hagyományok által, amelyeket a tűzhely mellett és lefekvéskor ismételgetnek.*** Carolyn Osiek és Margaret MacDonald megállapítja: „Felvetették, hogy mivel a szóbeli kultúrákban az oktatás nagy része történetmesélés útján történik, az ezekben a körökben elmondott tanító történetek végül ***apokrif*** evangéliumokként és apostolok cselekedeteiként kerültek be az általános hagyományba." ***Egyes tudósok, mint Richard és Catherine Kroeger, meggyőzően érveltek amellett, hogy ezek a történetek kifejezetten zsidó mítoszokra vonatkoznak (vö. 1,7–11), amelyek a teremtés és a bűneset történetét mesélik újra, és eltorzítják.*** Tekintve, hogy van egy Nag Hammadi-i gnosztikus irat (talán a második századból), amely éppen ezt teszi, lehetséges, hogy a nők szóbeli kultúrájában létezett egy előzménymítosz, és a nemzetségtáblázatokra való utalás minden bizonnyal zsidó hatásra vall. Az istentelen történetek és hagyományok azonban éppúgy vonatkozhattak hagyományos helyi mítoszok és hagyományok továbbvitelére, amelyek Efézus pogány kultúrájába ágyazódtak, és szinkretizmust (keveredéseket) foglaltak magukban. Ezenfelül Pál a pletyka vagy a rágalom házról házra való terjesztését az özvegyek problémájaként emeli ki (5,13), és a rágalmazás volt az egyetlen magatartás, amelyet a női diakónusoknak megtiltottak (3,11). Érdekes módon a 3,11-ben a „rágalmazó nő" szó διάβολος – egy problematikus női magatartás újabb burkolt összekapcsolása az ördöggel.

9.2.2.3 ÖSSZEFOGLALÁS

Az első Timóteus-levél célja az, hogy „megparancsolja bizonyos személyeknek, hogy ne terjesszenek hamis tanítást, és ne figyeljenek mítoszokra és vég nélküli nemzetségtáblázatokra" (1,3b–4). Bizonyos férfiak hamis tanításokat terjesztettek, és a hamis tanítás eredménye erőszak és viszálykodás

volt a férfiak között, akiknél a pénzszerzés állt az első helyen, talán a szolgálat által. E tévtanítók némelyikét démoninak vagy sátáninak jellemzi, mivel a nőket szemelték ki, és elcsábították őket. Arra tanították őket, hogy kerüljék a házasságot és a gyermekvállalást, és szerénytelen, pompakedvelő viselkedésre bátorították őket az öltözködésben és az életvitelben, ami a férfiak pénz utáni hajszájának párja – és ez nagyon úgy hangzik, mint egy egészség-, gazdagság- és jólét-evangélium. A nők voltak a forrásai a problematikus elbeszéléseknek is, amelyekhez a mítoszok és nemzetségtáblázatok éppúgy hozzátartoztak, mint a pletyka és a rágalom; mindezeket a háztartásban folytatták, és házról házra terjedtek – így maguk a nők váltak „ördögökké" (διάβολοι, rágalmazó nők).

9.3 Ellenszerek a hamis tanítás ellen (2,1–15)

Tekintettel a hamis tanítás jellegére, valamint a mítoszok és nemzetségtáblázatok terjesztésére, látható, hogy a 2,1–15 három egysége ellenszereket kínál azokra a problémákra, amelyek ellen Timóteus küzd. A férfiak azt az utasítást kapják, hogy imádkozzanak, a nők azt, hogy szerényen és illően öltözködjenek, és a nők foglalkozzanak a lelki tanulással otthon.

9.3.1 Ellenszer a férfiak közötti hamis tanítás ellen (2,1–8)

Amikor Pál felszólította a hívőket, hogy mindenkiért imádkozzanak, az uralkodókért és a felsőbbségért is, a cél a 2,3–7 szerint az volt, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság ismeretére, ami Isten akarata és Pál evangéliuma. Lényegében mindenkit arra hív fel, hogy imádkozzék a páli misszióért, így az imádság ellensúlyozza a Pállal szembeni ellenállást. A 2,2b-ben Pál azt írja, hogy a mindenkiért mondott imádság eredménye az, „hogy nyugodt és békés életet élhessünk teljes istenfélelemben és méltóságban". Ez az eredmény az ellentéte annak, amivel Timóteus az efézusi férfiak és nők viselkedésében találkozott. A 2,8-ban pedig, ahogyan Towner megfigyeli, „Pál nemek szerint elkülönítve foglalkozik az összejövetellel. Egy háztábla mintájára először a férfiakhoz [férjekhez] fordul, és tekintéllyel szól hozzájuk." A férfiak emeljenek fel szent kezeket, harag és viszálykodás nélkül. Az imádság tehát Pál első ellenszere a hamis tanítás ellen, és a férfiaknak a haraggal és a viszálykodással kapcsolatos problémáit veszi célba.

9.3.2 Az illő öltözködés mint ellenszer a nők számára (2,9–10)

Hogy elérjék a „nyugodt és békés élet teljes istenfélelemben és méltóságban" célját (1Tim 2,2), a nők azt az utasítást kapják, hogy szerény és illő ruhát viseljenek, ellenszerként arra a törekvésre, hogy fényűzésben éljenek. A 2,9 „hasonlóképpen" (ὡσαύτως) szava jelzi, hogy a nőknek szóló utasítások párhuzamosak a férfiaknak szóló utasításokkal, és a 2,9 az „akarom" (βούλομαι) ragozott igealakot is megosztja a férfiaknak szóló 2,8-as utasításokkal. Az öltözködésre vonatkozó utasítások azonban nem a nők imádságára vonatkozó követelmények (nem kapcsolják össze az öltözködést az imádsággal), hanem párhuzamos ellenszer a nők viselkedésének egy része ellen. Önállóak, és az efézusi gyülekezet nőivel kapcsolatos aggodalomról szólnak, amely az első századi görög–római világ egyik kulturális értékét tükrözi. Itt a fényűző életet a művészi hajfonatok, az arany, a gyöngyök és a drága ruhák viselése jellemzi. Az utasítások az illő öltözködés leírásával kezdődnek (2,9), majd egy kiegészítő ellenszerre térnek át: arra bátorítják a nőket, hogy jó cselekedetekkel tegyék magukat vonzóvá (2,10).

9.3.3 Utasítások a nők közötti hamis tanítás kiigazítására (2,11–15)

A szakasz súlypontja, amely a legnagyobb hangsúlyt és a legtöbb magyarázatot kapja, ellenszer arra, hogy a nőket otthonukban hamis tanítással csábítják el, és hogy a nők között házról házra mítoszok és

nemzetségtáblázatok terjednek. ***Pál arra utasítja a nőket, hogy otthon képezzék magukat lelkileg: „Egy asszony tanuljon [egészséges tanítást otthon] teljes csendességben és teljes alárendelődéssel" (2,11). Az otthoni környezetet a többes számról (asszonyok) az egyes számra (asszony) való váltás jelzi; minden asszonynak személyes oktatásban kell részesülnie. A lelki képzésére vagy nevelésére való utalás szintén otthoni összefüggésre utal, és ezt megerősíti a házasság alapítására való utalás az 1Móz 2-ben, valamint a gyermekszülésre való utalás. Timóteus nagy valószínűséggel ismerte Pál elvárását, hogy minden férfi vállalja a felelősséget felesége lelki képzéséért.*** Ennek a szakasznak bizonyos kapcsolata van a páli hagyománnyal, mert szembetűnő párhuzamokat mutat az 1Kor 14,34–35 utasításaival:

„Az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben, mert nincs megengedve nekik, hogy szóljanak, hanem rendeljék alá magukat, ahogyan a törvény is mondja. Ha pedig tanulni akarnak valamit, otthon kérdezzék meg a saját férjüket; mert szégyen egy asszonynak a gyülekezetben szólni."

[1Tim 2,11–12, a német Elberfelder-biblia alapján fordítva] Egy asszony tanuljon [helyes tanítást otthon] csendességben, teljes alárendelődésben. A tanítást pedig nem engedem meg egy asszonynak, sem azt, hogy uralkodjék a férjén, hanem legyen csendben.

A párhuzamok: (1) a hallgatásra/csendességre vonatkozó utasítás (σιγάτωσαν, ἡσυχίᾳ); (2) a szólás/tanítás tilalma (λαλεῖν, διδάσκειν); (3) az alárendelődés vagy önuralom nyelve (ὑποτασσέσθωσαν, ἐν πάσῃ ὑποταγῇ); és (4) az otthoni tanulás mint ellenintézkedés a fennálló problémára (μαθεῖν, μανθανέτω). A μανθάνω („tanulni") ige ismétlődése a legvilágosabb párhuzam, és ez a kulcs az igehelyek közötti többi hasonlósághoz. Mindkét igehely tartalmazza a férjek és feleségek között elvárt kulturális viselkedés egy elemét. ***Egy asszony képzése jellemzően otthon történt, abban a házi körben, amelyben tevékenykedett. Mindkét hely arra utal, hogy a páli gyakorlat előmozdította, hogy a férj otthon gondoskodjék felesége lelki képzéséről, különösen olyan esetekben, amikor tanításra vagy kiigazításra volt szükség. Korinthusban az asszonyok zavaróan beszéltek a gyülekezeti összejövetelen. Pál számol azzal a lehetőséggel, hogy azért beszélnek, mert kérdéseik vannak, vagy nem értik a tanítást. A probléma megoldására azt javasolja, hogy minden férj vállalja a felelősséget azért, hogy otthon megválaszolja felesége kérdéseit. Így az 1Tim 2 és az 1Kor 14 arra utal, hogy általában jelentős szakadék volt a férjek és a feleségek teológiai és bibliai ismeretei között, és az 1Kor 14 azt is mutatja, hogy legalábbis néhány asszonyból hiányzott annak megértése, milyen társas viselkedés illő a nyilvános/gyülekezeti tanítás és intés közben. Ez a férfiak és a nők iskolázottsága és képzési gyakorlata közötti különbségeket tükrözi; a nőket otthon tanították, és ezért nem szocializálódtak az iskolaterem számára. Összhangban van azokkal a hagyományos nemi szerepekkel is, amelyeket az első századi görög–római világban a háztáblák rögzítettek.***

Ezért az alárendelődés és a tanulás nyelve beleillik a háztartási rend (a háztáblák) tágabb összefüggésébe és a páli gyülekezetek helyzetébe: azoknak az asszonyoknak, akiknek bizonyíthatóan tanításra volt szükségük, otthon a „tanulók magatartását és beállítottságát" kellett felvenniük. Ez a magatartás megfelelt annak, amit az első században a fiúk nevelésénél elvártak, és ugyanígy a lányok és asszonyok otthoni nevelésének. Az 1Tim 2,12 szerint Pál nem engedi meg egy feleségnek, hogy megfordítsa a szerepeket, és otthon férje mérvadó lelki vezetőjévé és mentorává váljék (vagy éppen ebben az egy esetben nem engedi meg): „Nem engedem meg egy feleségnek, hogy tanítsa vagy kontrollálja a férjét. Inkább legyen csendes hallgató." Mivel a 2,11 a házi körről és egy tanító–tanítvány kapcsolatról beszél, a 2,12 tanítási tilalma is ugyanabban a házi összefüggésben áll. Nyelvtanilag ezt fel lehet fogni általános gyakorlatként, amellyel Pál nem engedi meg a tanítási felelősség szerepcseréjét a háztartásban, vagy úgy

is, mint a nőkkel kapcsolatos efézusi problémák elleni ellenintézkedések folytatását. A tanítási tilalom hangsúlyosan első helyen áll; ezután Pál hozzáfűzi azt a tilalmat, hogy egy asszony „kontrollálja" vagy „dominálja" a férjét, vagy „akarata ellenére kényszerítse". Talán a tanítás terén végbemenő szerepcsere miatti aggodalom egy általánosabb aggodalommal függ össze, amely a teljes szerepcserére vonatkozik, amikor az asszony kontroll alatt tartja a férjét. Ez lehetett olyan probléma, amely a hamis tanításból és az emancipált asszonyokból eredt, vagy olyan, amely közvetlenül a jómódú asszonyokkal függött össze; a gazdagság egyértelműen probléma volt a gyülekezetben és az özvegyek között. Ha özvegyek és feleségek örökség révén jómódúak voltak, a szerepcsere valóban előfordulhatott; Arisztotelész le is írt egy ilyen kivételes esetet, amelyben a feleség a hatalmat adó örökség miatt uralkodott a háztartáson: „Néha azonban az asszonyok uralkodnak, mert örökösnők. Uralmuk tehát nem az erénynek megfelelően, hanem a gazdagság és a hatalom alapján áll fenn, mint az oligarchiában." ***Ez azonban egészen biztosan nem volt kulturális eszmény, és nyilvánosan szégyent hozhatott a férjekre és a gyülekezetre.***

Pál tilalma az otthoni szerepcserével szemben valószínűleg három szempontot tükröz. ***Először*** a nők a forrásai azoknak a mítoszoknak és nemzetségtáblázatoknak, amelyek ellen Pál kifejezetten küzdeni próbál, amikor felszólítja a férfiakat, hogy otthon tanítsák a feleségüket. A mítoszoknak és nemzetségtáblázatoknak általános vonzerejük lehetett, és bizonyos fokú hitelt kölcsönöztek a nőknek a gyülekezetben; Pálnak még Timóteust is figyelmeztetnie kell, hogy tartsa távol magát tőlük. ***Másodszor*** Pál el akarja kerülni azt a megbélyegzést és negatív kulturális megítélést, amely akkor következne be, ha a gyülekezetben a nők átvennék a férfiak szerepét és viselkedését; szokásos volt egy vallást azzal támadni, hogy a nők állítólag illetlenül viselkednek benne. ***Harmadszor*** Pál házasság-, gyülekezetvezetés- és tekintélymodellje szembement a kultúrával. ***Modelljét nem az jellemezte, hogy egyik ember dominálja a másikat, vagy visszaélésszerűen hatalmat és kontrollt gyakorol fölötte; más szóval azt sem akarta volna, hogy a férjek*** αὐθεντεῖν ***(uralkodjanak) a feleségükön.*** Lehet azonban még egy további szempont is. ***Ha az asszonyok egy csoportja egyoldalúan elhatározná, hogy megtagadja a szexet a férjüktől, az a kultúra szemében az egyik legsúlyosabb vétek volna, amelyet egy feleség elkövethet. Már ez is beleillene az*** αὐθεντέω ***jelentéstartományába, és különösen elvetendő volna a keresztény közösség összefüggésében, ahol a férfinak tilos volt a házasságon kívüli szex. Pál semmiféle igazolást nem tűrne el erre a gyakorlatra.***

Az 1Móz 2–3-ra tett utalásokat az 1Tim 2,13–14-ben a nők lelki képzésének szükségessége és a nőknek a tévtanítók általi elcsábítása keretezi, a tanítókat pedig a levél sátáninak jellemzi (5,15). A 2,13–14-ben Pál ezt írja: „Először Ádám formáltatott meg, azután Éva. Ádám nem csábíttatott el, hanem a felesége lett az, aki átlépte a határt, mert teljesen elcsábították." ***Az összefüggés fényében lehetséges, hogy Pál tipológiai párhuzamokat mutat ki a teremtéssel és a bűnesettel. Pozitív oldalról az ellenszer – a feleségnek a férje általi lelki képzése – megfelel Ádám és Éva formálásának a teremtésben, legalábbis a sorrendet tekintve.*** Negatív oldalról az asszonyoknak démoni/sátáni tévtanítók általi elcsábítása megfelel Éva elcsábításának a kígyó által. ***Másfelől azt is lehetne érvelni, hogy a mítoszok rövid tartalmi kiigazításáról van szó.*** A harmadik lehetőség az, hogy Pál a fő vitakérdés lényeges bibliai hátterét adja meg, amely a nők között problémákat okoz: a bűneset következményeit a gyermekszülésre nézve.

Bármi legyen is az 1Tim 2,13–14 szerepe, az 1Tim 2,15 szülésre vonatkozó utalását annak az elbeszélői keretnek a fényében kell olvasnunk, amelyet Pál az 1Móz 2–3 összefoglalásával behoz. A bűneset következményeit a nőkre nézve az 1Móz 3,16 nevezi meg: „Az asszonynak pedig ezt mondta [Isten]: Nagyon megsokasítom várandósságod fáradságát; fájdalommal szülsz gyermekeket, de férjed után vágyakozol, ő pedig uralkodik rajtad". ***Az első olvasók Pálnak a szülésre tett utalását a teremtés és a bűneset elbeszélésének folytatásaként értették – nem olyan kijelentésként, amely arról szól, hogyan üd-***

vözülnek a nők, vagy milyen szerepet szánt nekik Isten. A szülés körüli kérdések különösen fontosak az efézusi problémák szempontjából. Ezekhez tartozik a szülések megszaporodása, a nők szülési fájdalmainak megnövekedése és az, hogy a férj uralkodik a feleségén. A tévtanítás, amely megtiltotta a házasságot, és visszatartott a gyermekvállalástól, láthatóan kísérlet volt arra, hogy visszacsinálják a bűneset. Ez vonzó lehetett a gyülekezet asszonyai számára, mert az ókori világban minden várandósság életveszélyes volt; a várandósság és a szülés szövődményei voltak a nők leggyakoribb halálokai. Az ókori női vallásosság egyik közös vonása a mágia, az áldozatok és az imádságok alkalmazása volt, hogy segítséget és oltalmat kapjanak a szülés idején; talán az asszonyok úgy érezték, hogy a szükséges oltalmat a hamis tanítás által, illetve abban találják meg. Az Apostolok cselekedeteivel foglalkozó tanulmányok a mágia széles körű gyakorlatát és Artemisz tiszteletét a korai efézusi gyülekezet fontos hátterének ismerik el, különösen azok miatt a lukácsi beszámolók miatt, amelyek arról szólnak, hogy az efézusi hívők elégették a varázskönyvtekercseket (ApCsel 19,18–19), és hogy az ezüstművesek lázadást szítottak (19,23–40). Ahelyett, hogy arra következtetnénk, hogy a tekercsek elégetése végleg leszámolt a helyi mágia és a korai kereszténység mindenféle szinkretizmusával, inkább annak bizonyítékaként kellene tekintenünk rá, mennyire elterjedt volt a mágia az egyszerű emberek között, és hogy egyes hívők a keresztény hitre térésük után is tovább gyakorolták. Nyugodtan feltételezhetjük, hogy a mágia főként az asszonyok között maradt téma. A szülés és a szülészeti segítség terén továbbra is szívesen nyúltak a bevált helyi „házi szerekhez” – ezek a pogány gyakorlatban a természetgyógyászat és a mágia elválaszthatatlan keverékét jelentették.

Még jelentősebb az a tény, hogy Artemisz, Efézus védőistennője, a szülés istennője volt, és az általános egészség fontos forrásának tartották. Különleges kötelék fűzte Efézus népét Artemisz kultuszához, és Paul Trebilco szerint folyamatos elevenségéről tanúskodik a Kr. u. 104-ből származó Salutaris-felirat, amely egy pompás körmenetet ír le, amelyen harmincegy képet vittek, köztük kilencet Artemiszről – ez a város jelentős eseménye volt, amelyre kéthetente került sor. Guy MacLean Rogers megjegyzi, hogy az istennő születése hozzájárult „az efézusi nép társadalmi és történelmi identitástudatához a bonyolult és változó római világban”. Azt állítja, hogy a kéthetenkénti körmenetek arra tanították a népet, hogy „Artemisz istennő efézusi születésére … tekintsen, hogy megértse, hogyan alapozta meg az efézusiak társadalmi és történelmi identitását egy »szent« valóság, amely érzéketlen volt minden ember okozta veszéllyel szemben”. Sztrabón ezt írta: „Artemisz onnan kapta a nevét, hogy az embereket ἀρτεμέας-szá teszi”, ami azt jelenti: „épek és egészségesek”; vagy, ahogyan Artemidórosz mondja, ὑγιές (egészséges). Sőt, Artemisz egyik címe Σώτειρα (Megmentő) volt; és Akhilleusz Tatiosz ezt írja: „De a nagy istennő, Artemisz mindkettejüket megmentette” – ez egyértelműen mutatja, hogy a köznapi görögben a σῴζω (megmenteni) igével egészen természetesen írták le Artemisz segítségét, gyógyítását és oltalmát – az élet olyan területein is, mint a szülés. Nem meglepő, hogy az ApCsel 19,23–27 Pált Artemisz közvetlen vetélytársaként ábrázolja, aki a kultuszt veszi célba, és szándékosan eltéríti és elvezeti az embereket Artemisz imádatától.

A szakasz utolsó kijelentését (1Tim 2,15) így is lehet olvasni: Pál komolyan veszi azt a valós veszélyt, amelyet a szülés jelent a nők számára (anyai halálozás). Arra bátorítja a férjet és a feleséget, hogy bízzanak Istenben, hogy Ő megoltalmazza az asszonyt a szülésnél. Gyakorlati segítséget is nyújt azzal a mindkettőjüknek szóló paranccsal, hogy szeretettel, szentséggel és önuralommal bánjanak egymással: „Az asszony pedig épségben jut át a szülésen, ha mindketten megmaradnak a hitben, a szeretetben és a szentségben, önuralommal”. Ahogyan [Westfall könyvének] 4. fejezetében megállapítottuk: ha az 1Tim 2,11–15-nek házi összefüggése van, akkor a „ha … megmaradnak” többes számú alanya leginkább a férjet és a feleséget jelenti. Mindketten szem előtt vannak már a 2,11-ben, ahol a

feleség otthoni tanításáról van szó; a 2,12-ben kifejezetten meg vannak nevezve, a 2,13–14-ben pedig Ádám és Éva tipológiailag őket képviseli. Az anyai halálozásról szóló tanulmányok szerint a férjnek döntő szerepe van a bűneset következményeinek leküzdésében. Ha a férjek nem vonják be a feleségüket – a gyermekek számáról hozott döntésbe és a szülés körüli gondoskodásba –, az közvetlenül hozzájárul a halálozáshoz. Az önuralom gyakorlása természetesen döntő a gyakori várandósságok megelőzésében, amelyek szintén életveszélyesek lehetnek.

Amikor az 1Tim 2 értelmezéséhez közelítünk, mindannyian olyan exegetikai döntéseket hozunk, amelyek meghatározzák az eredményt. Mivel személyes levélről van szó, az olvasónak sok mindent, ami nincs kifejezetten leírva, a szövegből kell kikövetkeztetnie. A levél összefüggésére a legjobb utalást maga a szöveg adja. A hamis tanítások kiigazítása valószínűleg az egész levél célja (1Tim 1,3–4). A hamis tanítással kapcsolatos problémák és az ezekkel összefüggő kérdések, amelyeket a 4–6. fejezet leír, közvetlen összefüggésben állnak a férfiaknak és a nőknek a 2,1–15-ben adott utasításokkal, így a tárgyalt szakasz „ellenszerként a hamis tanítás ellen" érthető. A férfiaknál Pálnak elsősorban a harag és a viszálykodás miatt van gondja, ezekre a levél második felében részletesen kitér; a vitákra és veszekedésre való hajlam pedig nem szűkíthető le a heti istentiszteletre. A nőkhöz szóló vitatott szakasz a 2,9–15-ben sem illik egy istentisztelet keretébe. Jobban megérthető egyfajta háztartási rendként (háztáblaként), amelyben a háztartásba behatolt tévtanításokat minden háztartásban a férjnek kellett kiigazítania, aki a legjobb helyzetben volt ahhoz, hogy vállalja a felelősséget felesége lelki képzéséért. Ahelyett, hogy megtiltaná a nőknek, hogy vezetőként szolgáljanak a gyülekezetben, Pál a tanítványság hiányosságairól beszél, amelyek visszatartják az efézusi hívőket az érett és egészséges tanítástól. Pálnak a teremtésre és a bűnesetre tett utalásai közvetlenül vonatkoznak a házasságra, a szexre és a szülésre – olyan témákra, amelyeket Pál a levél későbbi részében a nők közötti problémás területekként azonosít. Pál azzal zárja utasításait, hogy szól a nőknek a bűneset következményei miatti nagyon is valós aggodalmairól a szülés megpróbáltatásaival kapcsolatban, és a megmenekülés lelki ígéretét és gyakorlati megoldást is kínál.

Utószó

Fordításom 2021-ben sietve készült, és 2026 októberében átnéztem. Westfall révén egyet-mást világosabban látok ebben a rövid páli szövegben. Megnéztem a rendelkezésemre álló német kommentárokat. Ehhez csak néhány jegyzet következik. Ez nem az egyes magyarázatok ismertetése.

William Barclay, 1956: Az írásmagyarázat e nagy öregje számára világos: a tanító nőkre vonatkozó korlátozások oka kizárólag a történelmi összefüggésben rejlik. A keresztények rossz híre ellen kellett hatniuk. Számára az ember adottsága és szolgálata számít, teljesen függetlenül a nemétől.

Lorenz Oberlinner, 1994, Herder, Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament[2] (terjedelmes, alapos, tanulságos, de történeti-(biblia)kritikus)

„Mivel a pásztori levelek számára a keresztény hit és élet jelentősége a nem hívőkre gyakorolt hatásban mutatkozik meg (vö. 3,7; 5,14; 6,1; Tit 2,5.8.10), semmi sem szól az ellen, hogy a pásztori levelek Pálja a keresztény asszony eszményképéről alkotott elképzelésében ahhoz »az egyszerű, erényes, a ház és a család csendjében munkálkodó asszony eszményéhez« igazodjék, amely mind a hellenisztikus-római, mind a zsidó elképzelésnek megfelel."[3]

„Szakaszunk szakszerű és a pásztori levelek szándékának megfelelő értelmezéséhez különösen fontos lesz megválaszolni azt a kérdést, mennyire határozható meg az a korabeli összefüggés, illetve azok a

gyülekezeti viszonyok, amelyek ezekhez az utasításokhoz vezettek."[4]

„Az itt megfogalmazott, nőknek szóló utasításoknál mindig figyelembe kell venni a történelmi összefüggést, mind történeti méltatásuk, mind hatástörténeti lehetőségeik és korlátaik tekintetében."[5]

Heinz-Werner Neudorfer, 2004, Historisch-Theologische Auslegung (HTA). Ezt a sorozatot tartom a legjobbnak, ami német nyelven elérhető. (Angolul Logos-változatomban mintegy 15 ilyen jó kommentár áll rendelkezésemre.)

Neudorfer többek között rámutat, hogy a „hasonlóképpen az asszonyok is" a nők nyilvános imádságára vonatkozik. Mint mindenki más, ő is itt elsősorban a gyülekezeti istentiszteletre vonatkozó utasításokra gondol. Véleményem szerint nehezen tud végig következetes értelmezést megfogalmazni erre a szakaszra, de sok érdekes részletre rámutat.

Rövid áttekintést is ad a férfi és a nő szerepéről folyó vitákról, amelyeket ilyen részletességgel és ilyen hosszan csak az angol nyelvterületről ismerek. Ez az állás azóta már több mint 20 éves.

Hans Bürki, 1983, Wuppertaler Studienbibel

Bürki hangsúlyozza, hogy minden utasítás valamilyen visszaélésre vonatkozik. Összességében érdemes elolvasni, és kiemeli a levél összefüggését.

A testvérmozgalom (plymouthi testvérek): Darby (Synopsis, 19. század), F. B. Hole, Arend Remmers (1986), William MacDonald (1989)

A testvérmozgalom kommentárjait ***mind*** az jellemzi, hogy számukra a kulturális összefüggés, az efézusi helyzet és a levél személyes jellege szinte jelentéktelen vagy ismeretlen. Ezek a fejtegetések sokáig formálták a gondolkodásomat. A következőkben egyeznek:

(Főként) az istentiszteleti összejövetelről van szó.

A férfi és a nő Isten által meghatározott szerepeiről van szó. A férfi a nő fölött áll. Ezt Ádám és Éva teremtésével indokolják. Ezt nevezik teremtési rendnek.

Mindannyian a feminizmust tekintik oknak, ha ezt a szöveget nem szó szerint és nem tekintéllyel bíró Isten Igéjeként fogadják el.

A szöveg szerintük egyszerű és világos.

Hole: „Először is Isten a teremtésben a férfinak adta az elsőbbséget és a vezetést. Ezt említi a 13. vers. Azután az következik, ami a bűnesetkor történt, amikor Éva átvette a vezetést, és elcsábították. Erről szól a 14. vers. Ez a szakasz teljesen egyértelmű és világos. Valóban semmi kétség sincs afelől, amit a szöveg itt tanít."[6]

MacDonald: „Azzal, hogy érveit a teremtésre alapozza, Pál kizár minden olyan gondolatot, hogy itt kulturális problémákról lehetne szó."

Westfall tanulmánya fényében azonban a következőről lehet szó:

Nem a férfiak és nők teremtésből fakadó szerepéről van szó.

Pál a férfiak és a nők konkrét problémáiról beszél, és leírja az ellenintézkedéseket. Ilyen problémák sok helyen hasonlóan előfordulhatnak – vagy egyáltalán nem. Itt konkrétan Efézusról van szó, ahol Timóteus tartózkodott.

A teremtésre tett nagyon rövid utalás nem időtől független vagy transzcendens teremtési rendet ír le. Ez az említés analógiaként szolgál, összehasonlító példaként az érintett asszonyok számára. Az „Ádám teremtetett elsőnek” azokhoz a férjekhez hasonlítható, akik ismerték az egészséges tanítást, és otthon tanítaniuk kellett feleségüket.

Évát ugyanúgy elcsábították, mint néhány efézusi asszonyt, akiknek ezért tanításra volt szükségük. (Talán ez a szöveg arra is utal, hogy Ádám, aki még Éva teremtése előtt kapta a parancsot, nem tanította meg Évát eléggé erre a parancsra. Ez azonban csak feltevés.)

Az is nagyon lehetséges, hogy efézusi (később gnosztikus) teremtésmítoszokat igazít ki, amelyekben Éva volt az elsőként teremtett, és Ádám az elcsábított.

Aki tehát ezt a néhány szót teremtési renddé emeli, az az asszonyt, vagyis minden asszonyt, elcsábítható nemmé teszi, mintha a férfiak nem, vagy talán kevésbé volnának elcsábíthatók. A szövegnek ez az olvasata ellentmond az egész bibliai képnek, ahol a férfiak éppúgy elcsábíthatók és megtéveszthetők, mint a nők: ez nem a nők problémája, hanem az egész emberiségé!

Az, hogy Ádám teremtetett elsőnek, és utána az asszony, nem teszi Ádámot automatikusan fejjé vagy vezetővé. Az időbeli sorrend erre nem ok. Hiszen az elsőként teremtett állatok sem állnak az ember fölött. Az ember teremtetett utoljára. Ezzel összefüggésben gyakran halljuk ezt a kifejezést: „a teremtés koronája”. Ha ezt a gondolkodásmódot Ádámra és Évára alkalmazzuk, akkor Éva mint utoljára teremtett lenne a magasabb rangú. Ez természetesen nem így van. Az időbeli sorrend esetleg különbséget teremt, de hierarchiát nem. Ha egy feleség idősebb a férjénél, abból sem következtetnénk arra, hogy ő a magasabb rangú, a férje pedig az alárendelt.

Akit hierarchikus gondolkodás formált, az így fogja érteni ezt a szót: „elsőnek teremtetett”. De ezt akarta-e Pál? Az 1Kor 11 párhuzamos helyén Pál felfüggeszti, illetve megelőzi ezt a következtetést, hogy világossá tegye: nincs hierarchikus különbség. [1Kor 11,11–12, a német Elberfelder-biblia alapján fordítva] Mindazáltal sem az asszony nincs férfi nélkül, sem a férfi asszony nélkül az Úrban. Mert amint az asszony a férfiból van, úgy a férfi is az asszony által van; minden pedig Istentől.

Mindent egybevéve sok írásmagyarázó, aki ismeri az Újszövetség eredeti nyelvét, azt mondja, hogy nehéz szövegről van szó. Már csak ezért sem megengedhető, hogy ilyen messzemenő tanítási és vezetési tilalmat csináljanak belőle.

A testvérmozgalom írásmagyarázói egymást múlják felül abban, hogy minden asszonynak kijelöljék alárendelt helyét, és hallgatást rójanak rá az összejöveteleken. Eszerint az, hogy nők is vezethetnének/irányíthatnának, merő feminizmus.

Ezenfelül egyikük sem tud elfogadható okot mondani arra, miért említi a szöveg még a szülést is. Elismerés illeti Westfallt, aki megmutatja, hogyan függ össze ez a téma éppen a hamis tanítással (nem házasodni, cölibátusban élni, hogy így üdvözüljenek), és éppen Artemisszel is, Efézus védőistennőjével, akit az egész Római Birodalomban ismertek és tiszteltek.

Feltűnt nekem, hogy éppen a testvérmozgalom írásmagyarázói maguk is csodálkoznak végső soron ezen a szigorú tanítási tilalmon (ha így értelmezzük). Ez csak a sorok között olvasható ki. Abból lehet észrevenni, hogy azután mennyire igyekeznek kiemelni, milyen fontosak a testvérnők szolgálatai, mintha valamit jóvá kellene tenniük. Erre azonban egyáltalán nincs szükség, ha Efézusban asszonyok egy bizonyos csoportjáról, sőt egy bizonyos asszonyról van szó, akinek megtiltják, hogy tanítson, és hogy uralkodjék a férjén.

Még egyszer rámutatok arra, amit „Nők, bocsássatok meg nekünk!” (Frauen, vergebt uns!) című könyvemben is leírtam: a tanítás soha nem jelent uralkodást. A férfi sem uralkodhat az asszonyon, sem a tanítás által. Ezt a gondolatot az Újszövetség nem ismeri. A 2,12-ben a tanítás és az uralkodás negatív fogalompárjáról van szó. Ez így nem történhet meg, sem egy asszony, sem egy férfi által.

A Timóteushoz írt második levél egyik igéje nagyon világossá teszi: a férfiak és a nők egyaránt megbízást kaptak a tanításra – különbség nélkül, akár magánházban, akár az összejövetelen. Pál ezt mondja: „És amiket tőlem hallottál sok tanú előtt, azokat bízd hű emberekre, akik alkalmasak lesznek arra, hogy másokat is tanítsanak.” (2Tim 2,2) Az „emberek” itt általában embereket jelent (görögül ἄνθρωποι, anthropoi), vagyis férfiakat és nőket!

Végül: ezt a szöveget olyan gyakran és olyan nyomatékosan alkalmazzák és használják a nők viselkedésére. Férfiak. De vajon ezek ugyanazok a férfiak, akik minden helyen felemelt kézzel imádkoznak, amikor találkoznak? Mennyire szó szerint követik a férfiak Pálnak ezt az utasítását?

Következzék egy szövegjavaslat: ***Pál szövegét szabadon, a saját szavaimmal adom vissza, úgy, ahogyan röviden és tömören elmagyaráznám – amennyire ez egyáltalán lehetséges.*** Beledolgoztam Westfall előző fejezetének felismeréseit.

1Tim 2,8–15, Hans-Jörg Ronsdorf átírásában:

Kedves Timóteus, hogy úrrá legyünk az efézusi problémákon néhány férfival és néhány asszonnyal, a következőnek kell történnie: A férfiak kezdjenek el imádkozni. Mindenütt, ahol találkoznak. Nyilvánosan. Ahelyett hogy mítoszokon és hamis tanításokon vitatkoznának. A harag és a civakodás akadályozza az imádságot. A közös imádság nyugodt, békés élethez vezet. Felemelt, nyitott és befogadó kézzel, amely tiszta a viszálytól és az erőszaktól, imádják együtt Üdvözítő Istenünket, és járjanak közben minden emberért Isten trónjánál.

Ugyanilyen fontos, hogy az asszonyok, főként a gazdag asszonyokra gondolok, szerényen mutatkozzanak, bárhol jelennek is meg, és bárhol látják is őket. Ékességük ne pompás, feltűnő frizurákból álljon, ne aranyból és gyöngyökből, és ne drága, különleges ruhákból. Az ilyen ékesség rájuk tereli a figyelmet, és gyakran arra szolgál, hogy más asszonyokat felülmúljanak. A Messiást követő asszonyoknak nincs szükségük arra, hogy így tűnjenek fel, vagy ilyen módon gyakoroljanak befolyást és dominanciát. Van olyan ékesség és befolyás, amely többet ér, és amelyet minden ember tisztel: a jó cselekedetek.

Az asszony tanulja meg, mi az evangélium igazsága. Tanulni akarón, figyelmesen és tudásra szomjazva. A saját otthonában. Különösen ezek közül az asszonyok közül egynek nem engedem meg, hogy továbbadja ezeket a hamis mítoszokat és tanításokat. Ne emelkedjék a férje fölé, ne dominálja önkényesen, és ne oktassa ki. Hallgassa meg, amikor a férje elmagyarázza neki az egészséges tanítást. Szüksége van rá. Mert hiányzik belőle az ismeret, és ez a tudatlanság nagy kárt okoz, amikor mítoszokat terjeszt a házakban. Ádám és Éva teremtése a megfelelő példa erre a helyzetre. Ádám teremtetett elsőnek, és neki kellett volna tanítania Évát. Ádámot nem csalták meg. Évát azonban megcsalták és megtévesztették. Átlépte a határt. Ugyanígy fog járni néhány efézusi asszony is, ha nem tanul készségesen a férjétől: Évához hasonlóan megtévesztik őket, és másoknak is csapdává lesznek.

És ezeknek az asszonyoknak tudniuk kell, hogy a gyermekszülés során oltalom alatt állnak. Éva elcsábítása és a szülés ebből fakadó nagy fájdalmai ellenére is. Isten, a mi Üdvözítőnk, ment meg – nem Artemisz, Efézus emberek alkotta védőistennője. Ezért a hitre, a szeretetre és a szentségre összponto-

sítsanak. Együtt, házastársakként, akik Ádámhoz és Évához hasonlóan egy test. Az asszonyok ne féljenek gyermeket vállalni, a férfiak pedig uralkodjanak magukon szexuálisan, és gondolják meg, hogy a túl sok várandósság veszélyt jelent a feleségükre.

Hans-Jörg Ronsdorf, 2021. február 26., átdolgozva: 2026. október

---

Jegyzetek

1. **Narratív szövegen** egy cselekmény és/vagy esemény elbeszélő bemutatását és megformálását értjük. Itt az 1Móz 2–3 tömör újramesélése értendő az 1Tim 2,13–14-ben.
2. Oberlinner, L., *Erster Timotheusbrief*, Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Herder, Freiburg; Basel; Wien 1994
3. Oberlinner, L., 83–84.
4. Oberlinner, L., 85.
5. Oberlinner, L., 89.
6. Hole, F. B., *Grundzüge des Neuen Testaments*, Christliche Schriftenverbreitung, Hückeswagen 1989, 1380.